

Чінчін Крістіна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ОП Право
Маріупольський державний університет
k.chinchin@mdu.in.ua,
Григор'єва Вікторія,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри права,
Маріупольський державний університет,
v.hryhorieva@mdu.in.ua,
<https://orcid.org/orcid=0000-0002-4997-803X>

ФОРС-МАЖОРНІ ОБСТАВИНИ У ДОГОВОРАХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність даної теми полягає в тому, що після повномасштабного вторгнення російської федерації Указом Президента України було введено воєнний стан на всій території нашої держави. Це призвело до змін в організації діяльності всіх сфер суспільного життя держави, в тому числі відбулися зміни і у представників ведення бізнесу. Ситуація в нашій країні в деяких випадках унеможлиблює виконання договірних зобов'язань, що може вплинути на якість виконання господарського договору та застосування відповідальності та наслідків можливого розірвання договору.

Законодавством України передбачена можливість уникнути відповідальності за невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань за наявності обставин непереборної сили, так званих форс-мажорних обставин. Наприклад, якщо під час перевезення вантажу ракетними обстрілами був пошкоджений транспорт. Яким чином в нашій державі регулюється питання форс-мажорних обставин буде розглянуто нижче.

Значний внесок у розробку питань, пов'язаних із особливістю застосування форс-мажору суб'єктами господарювання в умовах воєнного стану, зробили такі вітчизняні вчені, як О. О. Мельник, О. Ю. Макаренко, Н. А. Макаренко, М. Стефанчук та інші. Проте воєнний стан триває, тому розгляд даного питання потребує додаткового дослідження.

Метою даної праці є визначення суті форс-мажорних обставин та їх дослідження в умовах сучасних реалій воєнного стану та у повоєнні часи.

Відповідно до ст. 218 Господарського кодексу суб'єкт господарювання не несе господарсько-правову відповідальність за порушення господарського зобов'язання внаслідок дії обставин непереборної сили [1]. В діловій практиці такі обставини прийнято називати форс-мажорними обставинами.

Законодавче визначення форс-мажорних обставин міститься в ст. 14-1 Закону України «Про Торгово-промислові палати в Україні», відповідно до якої такими обставинами визнаються надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору, обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами, а саме: загроза війни, збройний конфлікт або серйозна погроза такого конфлікту та інше [5]. Тобто це такі обставини, які є нестандартними за звичайних умов і завжди настають несподівано для суб'єктів господарювання, внаслідок чого останні не можуть уникнути настання цих обставин або їх наслідків.

З початком повномасштабної війни на території України Торгова-промислова палата опублікувала лист № 1.2024/02.0-7.1 від 28.02.2022 року, в якому засвідчила військову агресію рф проти України як форс-мажорні обставини [2]. Але це не означає, що всі суб'єкти

господарювання на період дії воєнного стану звільняються від відповідальності за порушення договірних зобов'язань. Суб'єкти господарювання в кожному окремому випадку повинні довести своєму контрагентові, що невиконання зобов'язання відбулося саме внаслідок дії воєнного стану [3, с.35].

До повномасштабного вторгнення існувала відповідна процедура засвідчення форс-мажору, яка регулювалася Законом України «Про Торгово-промислові палати в Україні», відповідно до якої для засвідчення настання непереборних обставин ТПП видавала відповідний сертифікат за заявою суб'єкта господарювання. На період дії воєнного стану дана процедура була спрощена, адже не потрібно доводити наявність воєнного стану, а потрібно довести саме причинно-наслідковий зв'язок між воєнним станом та неможливістю виконання договірних зобов'язань, тобто посилення на лист ТПП буде недостатньо [4, с.101]. До прикладу, Господарський суд Хмельницької області в рішенні від 13.05.2022 у справі № 924/183/22 не взяв до уваги доводів відповідача про існування форс-мажорних обставин, засвідчених листом ТПП № 2024/02.0-7.1 від 28.02.2022, адже даний доказ жодним чином не підтверджує ту обставину, що саме внаслідок військової агресії відповідач не мав можливості виконати свої зобов'язання за договором [7].

Варто звернути увагу на те, що форс-мажорні обставини є підставою для звільнення від відповідальності за порушення договірних зобов'язань та перенесення строків виконання порушеного зобов'язання, але не є підставою для звільнення від виконання зобов'язання. Тобто, при настанні таких обставин суб'єкт господарювання може претендувати на звільнення від штрафів або пені, але він повинен в подальшому все ж виконати свій обов'язок.

Слід зазначити, що для полегшення доведення форс-мажору сторонам бажано вписати відповідний розділ про форс-мажорні обставини у свій договір, де можуть бути зазначені орієнтовний перелік таких обставин, строк та способи попередження про настання таких обставин, дії сторін при настанні таких обставин та інше. Так, Господарський суд Дніпропетровської області в рішенні від 29.07.2022 у справі №904/1250/22 стягнув штрафні санкції за порушення виконання зобов'язання в тому числі через порушення строку повідомлення про форс-мажорні обставини військової агресії [6].

Як зазначає М. Стефанчук у своїй праці, важливе значення має також момент укладення договору, адже однією із характерних ознак форс-мажорних обставин є саме їх непередбачуваність. Тобто, якщо сторони уклали договір і знали про ведення бойових дій на території держави, які можуть суттєво вплинути на виконання зобов'язань, стверджується, що сторони взяли на себе ризик належного виконання договору і посилатися в подальшому на воєнний стан як форс-мажор не можна [8, с.170].

Таким чином, ведення бойових дій на території нашої держави може характеризуватися як непереборні обставини, які звільняють суб'єкта господарювання від відповідальності за невиконання зобов'язання, але не звільняють від виконання самого зобов'язання. Посилатися на воєнний стан як на форс-мажор можуть суб'єкти господарювання, які уклали договір до початку повномасштабного вторгнення, коли сторони не могли уявити настання періоду війни. Воєнний стан в Україні дійсно визначений на законодавчому рівні форс-мажорною обставиною, але в кожному конкретному випадку суб'єкту господарювання потрібно самостійно доводити, що саме через воєнний стан відбулося невиконання договірних зобов'язань.

Список літератури

Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 14.10.2023 р.).

Лист Торгово-промислової палати України від 28.02.2022 № 2024/02.0-7.1. URL: <https://ucco.org.ua/uploads/files/621c5a543cda9382669631.pdf> (дата звернення 14.10.2023 р.)

Макаренко О. Ю., Макаренко Н. А. Форс-мажорні обставини: виконання договірних зобов'язань у період збройної агресії Російської Федерації на території України. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 2 (79). С. 32-39.

Мельник О. О. Виконання умов договору внаслідок дії обставин форс-мажору під час воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського нац. ун-ту*. Серія ПРАВО, 2022. Вип. 74, ч. 1. С. 98-102.

Про торгово-промислові палати в Україні: *Закон України* від 02.12.1997 № 671/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 14.10.2023 р.).

Рішення Господарського суду Дніпропетровської області від 29.07.2022 у справі №904/1250/22. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/105502892utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01 (дата звернення 15.10.2023 р.)

Рішення Господарського суду Хмельницької області від 13.05.2022 у справі № 924/183/22. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/104300669?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01 (дата звернення 15.10.2023 р.)

Стефанчук М. Особливості договірної відповідальності в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 1 (33). С. 166-172.

УДК 351.755.2(477-074)

Шебаніц Діана,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри права,
Маріупольський державний університет,
d.shebanic@mdu.in.ua,
ORCID ID 0000-0002-8897-9721

ПРОБЛЕМА РЕЄСТРАЦІЇ СМЕРТІ НА ТИМЧАСОВО НЕПІДКОНТРОЛЬНИХ ТЕРИТОРІЯХ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Починаючи з 2014 року, коли російська федерація вперше проявила збройну агресію та окупувала деякі райони України, не згасає актуальність дослідження проблем встановлення фактів, що мають юридичне значення, зокрема встановлення факту смерті на окупованій території. В умовах сьогодення зазначена проблематика набула ще більших масштабів, адже, на жаль, збільшилась кількість окупованих українських територій, а разом із цим і кількість внутрішньо переміщених осіб, у яких виникають численні проблеми з державною реєстрацією актів цивільного стану, зокрема факту смерті, що відбулася на тимчасово непідконтрольних територіях.

Зазначена тематика досліджувалася багатьма національними науковцями, зокрема такими як Волкова І. М., Мившук В. М., Нестерович В. Ф., Желепа О. В., Нагайник Т. В., Михайличенко Б. В. та інш.

Відтак, задля гарантування прав жителям тимчасово окупованих територій, національний законодавець розробив та прийняв низку спеціальних норм, зокрема мова йде про Закон України щодо забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території, Закон України «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції», законодавство України у